

1. הפרסים¹ שהשאר דריוש באירופה ובראשם מגבזוס כבשו מבין ההלסיפונטיים לראשונה את הפרינטיים² שסבלו לפני מידי הפיאונים³ ולא רצו להכנע לפני דריוש. כי לפיאונים היושבים על הסטרימון⁴ בא אורקולס מאת האל שלהם, כי יצאו למלחמה על הפרינטיים ואם הפרינטיים יחנו ממולם ויקראו אותם אליהם בקראם את שמם, יתגרו במם, ואם לא יקראו אותם אליהם, לא יתגרו⁵, ויעשו הפיאונים כן. כאשר חנו הפרינטיים ממולם בפרור העיר, עלתה הצעה להלחם מלחמת שנים משולשת, כי נתנו להלחם איש באיש, סוס בסוס, כלב בכלב, וכאשר נצחו שנים מהפרינטיים והתחילו לשיר את הפיאן⁶ הרגישו הפיאונים כי לזה כן האורקולוס⁷ ואמרו איש אל רעהו: עתה יבא לנו האורקולוס, עתה עלינו לעשות, ומיד התנפלו הפיאונים על הפרינטיים השרים את הפיאן והתגברו עליהם הרבה והשאירו מהם מעטים. 2. והנה מה שהגיע להם לפנים מאת הפיאונים הגיע להם ככה, אולם כעת נלחמו הפרינטיים כאנשים אמיצים בעד חרותם, אך הפרסים ומגבזוס התגברו עליהם מפני המונם הרב. אחרי שנלכדה פרינוס⁸ הסיע מגבזוס את צבאו דרך תרקה והכריע תחת עול המלך כל עיר וכל עם מאלה היושבים בארץ. כי כך צוה עליו דריוש, להכניע את תרקה.

3. עם התרקים הוא אחרי ההודים⁹ הגדול בכל בני האדם¹⁰, אילו היה מושל אחד עליו או אילו היה מאוחד, אי אפשר היה לנצחו והיה

1 הירודוטוס ממשיך כאן את ספורו על הכבושים באירופה שהפסיק IV 144 במלים: „ובכן מגבזוס זה, אשר נשאר מצביא בארץ ההלסיפונטיים. הכניע את כל אלה אשר לא נטו אחרי המדיים“.

2 קְרִינְטוֹס. מושבה של הסמיים על החוף התרקי של ים השיש, נוסדה 599, נקראה אחרי כן הֶבְקְלִיאָה, היום אֶרְקִלִי.

3 שבת שחור בתקופה קדומה מאסיה לאירופה. הוא נזכר באיליאס XVI 287.

4 היום הנחר סטרוקמה.

5 השוה שמואל א' י"ד י': „ואם כה יאמרו עלו עלינו ועלינו כי נתנם ד' בידנו וזה

לנו האות“.

6 שיר נצחון שחוזרים בו על המלים $\pi\alpha\iota\omega\upsilon\upsilon$ ἢ $\pi\alpha\iota\omega\upsilon\upsilon$ ἢ

7 הפיאונים שמעו במלים $\pi\alpha\iota\omega\upsilon\upsilon$ ἢ קריאה אליהם.

8 בשנת 512.

9 השוה III 94: „ההודים אשר המונם הוא הגדול ביותר בין כל בני האדם אשר

אנחנו יודעים“.

10 טעות גדולה טעה בזה הירודוטוס בשל דעותיו הבלתי ברורות על ארץ תרקה.

האדיר בכל העמים, לפי דעתי. אולם הדבר קשה להם ואי אפשר שיצא פעם לסועל, ולפיכך חלשים הם. שמות רבים להם, כל אחד נקרא על שם מחוזו¹. אבל כולם חיים לפי מנהגים שונים וזלת הקטים² והקראבסים³ והיושבים למעלה מהקריסטונים⁴.

4. מהעמים האלה, מה שהקטים המאמינים באלמות עושים, מסופר על ידי⁵; הקראבסים חיים בכל שאר הדברים כמו התרקים האחרים, רק בנוגע לנולד או המת, הם עושים כך: מסביב לנולד יושבים בני המשפחה ומקוננים על הרעות שתעבורנה עליו עקב לידתו⁶. ומונים את כל הצרות האנושיות, אבל את המת מקברים הם בשמחה וגיל, בהזכירם מכמה רעות נמלט ונמצא עתה באושר גמור⁷.

5. אלה היושבים למעלה מהקריסטונים עושים ככה: לכל איש ואיש נשים רבות. כשאחד מהם מת, קם ריב גדול בין הנשים ובין האוהבים והתרגשות כבירה מתעוררת על הדבר, איוז מהן היתה אהובה ביותר על בעלה. וזאת שנבחרה ונתכבדה, מהוללת בפי אנשים ונשים ונשחטת על ידי בני משפחתה לתוך הקבר⁸. והשחוטה נקברת יחד עם בעלה. הנשים האחרות רואות בזה אסון גדול לעצמן, כי לעלבון גדול יחשב להן זאת⁹.

6. לתרקים האחרים המנהג הזה: הם מוכרים את ילדיהם להוציאם לחוץ לארצם. על בתולותיהם אינם שומרים, כי אם נותנים להן להודוג עם גברים כרצונן. על נשותיהם הם שומרים מאד וקונים הם את נשותיהם מאת ההורים בכסף רב¹⁰. המקעקע נחשב לשועי, הבלתי מסעקע לשפל ערך. ללכת

1 קטרבו מונה 22 עמים תרקים, הירודוטוס 18, פליניוס 20. מספר השמות הידועים מעמים תרקים הוא 50.

2 עם תרקי אשר גר תחלה בבולגריה של היום, אחר כך החישבו במולדוי וואלכי ונטמע בין הדקים.

3 עם תרקי שישב כנראה קרוב להר רודופי. נזכר גם VII 109.

4 ישבו לא רחוק מסלוניקי של היום, נזכרים I 57, VII 124, VIII 116.

5 IV 94: "הם מאמינים כי אינם מתים, רק הגוע נאסף אל האל ולמוכסים."

6 כי אדם לעמל יולד, איוב ה' ז'.

7 "כי אם יבואו למקום אשר שם יחיו לעולמים וכל טוב שמור להם" (IV 95). רעיון כזה

מכוע גם הפרסי ארטבן VII 46, השוה גם קהלת ז' א': ויום המות מיום הולדו, הילקוט לפסוק זה: ואלא נולד אדם הכל צריכים לבכות וכו', מת הכל צריכים לשמח, וכו'. איוב פרק י"ד ועוד הרבה דברי חז"ל.

8 באופן שהרם יול לתוך הקבר.

9 שלא נמצאו ראיות להשחט.

10 קניית האשה היתה נהוגה אצל רוב העמים הקדמונים. ככה אומר מושל התרקים לכסנוסון

לך, כסנוסון, גם אתן את בתי גם, אם לך בת, אקנה אותה לפי מנהג התרקים" (אנבסיס VII 2).

בטל – נעלה, לעבוד את האדמה – מנוול, לחיות ממלחמה ושוד – נעלה-1.
אלה הם מנהגיהם העקריים.

7. כאלים מעריצים הם רק את אלה: אַרְיִים, דְּיוֹנִיסוֹס וְאַרְטֵמִיס², מלכיהם, שלא כשאר האזרחים, מעריצים מבין האלים ביחוד את הֶרְמִיס ונשבעים רק בו לבדו והם אומרים שהם נולדו מהרמיס.

8. הקבורה של עשיריהם היא ככה: שלשה ימים הם מציגים לראויה את המת, זובחים זבחים שונים ועושים כְּרָה גדולה, אחרי שהספידוהו תחלה; אחר כך הם קוברים אותו בזה ששרפוהו או שמסרוהו פשוט לאדמה, צוברים תל עפר ועורכים משחקי קרב שונים וקובעים פרסים גדולים מאד לפי מלחמת השנים. כך היא איפוא הקבורה, אצל התרקים.

9. בדבר השטח המשתרע מצפון לארץ הזאת אין בידי שום איש לאמר דבר ברור, מה האנשים היושבים בו, כי מה שנמצא מעבר לֶאֱיֶסְטְרוֹס נראה להיות ארץ שוממה ובלי גבול. זאת לבד יכולתי להודע שלאנשים היושבים מעבר לאיסטרוס השם סִיגִינִי³ ולובשים מלבושי המִדִים, סיסיהם מלאים שער בכל גופם, כחמש אצבעות אורך השער, קטנים, תְרוֹמְפִים ואינם יכולים לשאת אנשים, אולם רתומים לעגלות הם מהירים מאד, לכן נוסעים יושבי הארץ בעגלות. גבולותיהם משתרעים עד הָאֶנְטִים⁴ היושבים על הָאֶדְרִיָה⁵. לדבריהם נתישבו על ידי המדים. איך נתישבו על ידי המדים אינני יכול להבין, אולם במשך הזמן הארוך⁶ הכל אפשר. הליגיים⁷ היושבים בצפון מְסֶלְיָה⁸ קוראים סיגינים לחנונים, והקיפריים לחניתות.

גם טקיטוס מספר על הגרמנים: „נדוניה אין האשה מציעה לבעלה, אלא הבעל לאשה“ (גרמניה 18), גם אצל היהודים: „האשה נקנית בשלש דרכים“.

1 ראה גם II 167: „התרקים, הסקיתים, הפרסים והלודים וכמעט כל הברברים רואים את אלה מהאזרחים, אשר למדו אומנות וגם את צאצאיהם כפחותים משאר האזרחים, בעוד אשר אלה המתרחקים ממלאכת-יד נחשבים לאצילים וביחוד אלה המתמכרים למלחמה“ גם טקיטוס, גרמניה 14, מספר אותו הדבר על הגרמנים: „את האמצעים לנדיבות משיגים במלחמה ושוד. ולא כה קל תפתה איש כי יחרוש את אדמתו או כי יחכה ליבול השנה מאשר כי יתגרה באויב וינחל פצעים. לעצלות, ועוד יותר, לרפיון יחשב בעיניהם להשיג בזפת אפם מה שיכולים להשיג בדם“.

2 אלי המלחמה, היין והציד, מה שמתאים לדרכי חייהם.

3 סופרים אחרים מוזכרים עם בשם זה המתגורר באסיה קרוב לים הכספי, כנראה יצא

העם הזה מאסיה והתישב בערבות הונגריה.

4 הָאֶנְטִים = Veneti ישבו כמורת הנהר אָטְש, הם נזכרים גם I 196.

5 הים האדריאטי.

6 של ההיסטוריה.

7 הליגוריים ישבו בדרום גליה עד הרי אפנין ועד מרסיליה.

8 היום מרסיליה.

10. לדברי התרקים ממלאות דבורים¹ את עבר האיסטרוס, ומפניהם אי אפשר לחדור פנימה; לי נראה שהאומרים דברים כאלה אינם אומרים נכון. יען בעלי חיים אלה אינם יכולים לסבול את הקור. לדעתי הארץ צפינה אינה מיושבת מפני הקור². את הדברים האלה מספרים אפוא בנוגע לארץ ההיא את המחזוים על חוף הים כבש מגבוזס לפרסים.

11. אך עבר דריוש את ההליספונטוס³ ובא לסרדיס, זכר את הטובה אשר עשה לו היסטיאיוס ממיליטוס⁴ ואת העצה אשר יעץ קואס ממיליני⁵ ושלה לקרוא אותם לסרדיס ונתן להם הברירה. היסטיאיוס, בהיותו כבר טירנוס במיליטוס, לא רצה להוסיף לעצמו עוד טירניה ובקש מִיִּרְגִינוס⁶ בארץ הָאֵירוֹנִים, כי אמר ליסד שם עיר. הוא אפוא בחר זאת, אולם קואס, שלא היה טירנוס כי אם איש פשוט, דרש להיות טירנוס במיליני. אחר שנתן לשניהם כבקשתם, הלכו להם.

12. לאחר שראה דריוש את המעשה הזה, המסופר להלן, צוה למגבוזס לתפוש את הפיאונים ולהוליך אותם מאירופה ולהושיבם באסיה: פִּיגְרִיס ומִנְטִיאִיס, אנשים פיאונים, ברצותם להיות טירנים על הפיאונים, באו לסרדיס, אחרי ששב ועבר דריוש לאסיה, והוליכו עמם את אחותם שהיתה גבוהת קומה ויפת תואר. הם שמרו את הזמן שישב דריוש על כסא המשפט בפרור עיר הלודים ועשו כך: הם קשטו את אחותם עד כמה שאפשר ליפותה, ושלחו אותה להביא מים, הכד על ראשה ובזרועה נהלה סוס וטותה פשתן. האשה עוררה בעברה את לבו של דריוש, כי מה שעשתה האשה לא היה לא כמעשי הפרסים ולא המדים, ולא כמעשה שום עם באסיה. וכאשר נתעורר לבו, שלח

1 כנראה נתחלפו לו היתושים הרבים הנמצאים בעמק הרונאי לדבורים.

2 אשר משתרע למעלה, צפונה, והיושבים מעבר לגבול ארצם אין לראות או לעבור מפני הנוצות העפות. כי גם האדמה וגם האויר מלאים נוצות והן עוצרות בעד הראיה" (IV 7).

3 כשבו מארץ הסקיתים. השהו IV 143: "דריוש עבר דרך תרקיה ובא לסיסטוס כחרסוניוס, משם עבר הוא עצמו באניות לאסיה, והשאיר באירופה למצביא את מגבוזס, איש פרטי

4 ראה IV 137: "מילטיאדס מאתונא היה את דעתו לשמוע לסקיתים ולשחרר את יוניה, את ההפך מזה חשב היסטיאיוס ממיליטוס באמרו, כי כעת רודה כל אחד מהם בעירו בעזרת דריוש, אולם אם ישמד חיל דריוש לא יהיה ביכלתו למשול לא הוא על אנשי מיליטוס ולא איש אחר על מי שהוא, יען כי כל עיר ועיר הבכר את שלטון העם על שלטון הטירנוס, אחר אשר הביע היסטיאיוס את הדעה הזאת מיד נטו כולם אליה, אף כי קודם לכן הסכימו לזו של מילטיאדס".

5 ראה IV 97: "המלך, אתה אומר לצאת למלחמה על ארץ, אשר לא תראה בה לא שדה נעבד ולא עיר נושבת. לכן הנח את הגשר הזה על מקומו והשאר לשומרים עליו את אלה האנשים אשר גשרוהו".

6 על נהר סטרימון. החבל פורי מאד ועשיר במכרות כסף.

7 עם תרקיה, ראה הלאה פרק VII 126 110 114.

אחדים מנושאי הכידון וצוה להסתכל מה עושה האשה לסוס. הם הלכו אחריה ובבואה אל הנהר השקתה את הסוס ואחרי שהשקתהו, מלאה את הכד מים ושבה באותה הדרך בנשאה את המים על ראשה ובמשכה בזרועה את הסוס ובסובבה את הפלך.

13. דריוש התפלא ממה ששמע מהמרגלים וממה שראה הוא עצמו, וצוה להביאה לפניו. כאשר הובאה, באו גם אחיה שהתבוננו לא רחוק משם אל הנעשה; כאשר נשאלו מאת דריוש, מאין הם, אמרו הנערים, כי הם פיאונים וכי זאת היא אחותם. הוא השיב, איזו אנשים הם הפיאונים ובאיזו ארץ הם יושבים וטה הללו רוצים כי באו לסרדיס. הם ענו לו, כי באו למסור עצמם בידו וכי פִּיאוֹנְיָה היא על נהר סטרימון ועשירה בערים והסטרימון לא רחוק מההליספונטוס והם מצאצאי הטויקרים אשר באו מטרויה¹. את כל הדברים האלה אמרו לו והוא שאל, אם כל הנשים שמה כה חרוצות. הם אמרו בפה מלא, כי כן הדבר; הלא לשם זה² עשו את כל המעשה.

14. מיד כתב דריוש מכתב אל מגבוזס, זה שהשאיר בתרקיה כמצביא, וצוה עליו לגרש את הפיאונים ממושבותיהם ולהוליכם אליו, אותם ואת טפם ואת נשיהם. מיד מהר רוכב אל ההליספונטוס בנשאו את הבשורה ואחרי עברו מסר את הספר למגבוזס. כאשר קרא זה, לקח מורי דרך מתרקיה ויצא למלחמה על פיאוניה. 15. הפיאונים בשמעם שהפרסים באים עליהם, נזעקו ויצאו למלחמה לצד הים, בחשבם, שמעבר ההוא ינסו הפרסים להתנפל עליהם. הפיאונים הי אפוא מוכנים לעצור בעד צבא מגבוזס ההולך ומתקרב. אבל הפרסים, כשמעם שהפיאונים התגודדו ושומרים על המבוא מצד הים, נטו אל הדרך העליונה³, יען היו להם מורי דרך, ומבלי שהרגישו בזה הפיאונים התנפלו על הערים העזובות מגברים; בתקפם ערים ריקות, לכדו אותן על נקלה. כאשר נודע לפיאונים כי נלכדו עריהם, מיד התפזרו ומהר כל איש לאהלו ומסרו עצמם בידי הפרסים. באופן כזה הָגְלוּ ממושבותיהם מהפיאונים הַסִּירוֹפִיאֹנִים⁴

1 עי' VII 20: .ולא זה (מסע המלחמה) של המיסים והטאנקרים שהיה קודם לזה של הטרויים, אשר בעברם לאירופה על יד הבוספורוס כבשו את כל התרקים וירדו עד הים היוני והגישו דרומה עד הנהר פיניוס. העם המגורש מאת הפיאונים התישב באסיה ונקרא אחר כך ביתינים, ראה VII 75. אלה, בעברם לאסיה, נקראו ביתינים, לפני זה נקראו, כמו שהם עצמם אומרים סטרימונים בישבם על יד הסטרימון. הם גורשו, אומרים הם ממושבותיהם על ידי הטאנקרים והמיסים.

2 שדריוש ישאל את השאלה הזאת.

3 הפרסים לא הלכו בדרך הנמשכת בין הים ובין המורדות הרומיים של הַפְּנִיּוֹס, אלא עברו את מעברות ההרים ועשו את דרכם בצד הצפוני של הסנגיוס, על אודות שתי הרכים ראה VII 112, 113 (מסע כסרכס דרך תרקיה).

4 נקראו ככה על שם עיר חבירה שלהם קִיִּיס.

והפּיאופּיליס¹ והיושבים עד האגם פּרסיאַס² והובאו לאסיה.

16. אבל העמים היושבים מסביב להרי פּנגיוס³ ועל חופי האגם פּרסיאַס לא נכבשו כלל על ידי מגבזוס. אמנם הוא נסה להגלות גם את היושבים בתוך האגם באופן כזה: באמצע האגם נמצאות קורות מגושרות על עמודים גבוהים ומהיבשת יש רק מבוא צר על גשר יחידי⁴. העמודים הנמצאים מתחת לקורות האלה נקבעו בזמן קדום בידי כל האזרחים יחד ובזמן מאוחר נקבעו לפי חוק זה: על איש ואיש היה להביא בעד כל אשה שהוא עומד לקחת שלשה עמודים מההר ששמו אוּרְפּיליס⁵ ולהעמידן תחת הקורות. הלא כל איש מהם לוקח לו נשים רבות. ופה הם גרים באופן שברשות כל אחד יש על הקורות סוכה, אשר בה הוא חי, ובה דלת הנפתחת למטה בין הקורות אל האגם. לטפם קושרים הם משיחה לרגלם בפחדם פן יפלו למטה. לסוסייהם ולבקרם הם נותנים דגים במקום מספוא⁶. מאלה להם המון גדול כל כך, עד כשהם פותחים את הדלת המוליכה למטה ומורידים בחבל נְחיל⁷? ריק לתוך האגם, אחר זמן לא רב מעלים הם אותו מלא דגים. להם שני מיני דגים שהם קוראים להם פּפּרְקיס וטילונים.

17. את הפיאונים הנכבשים הוליך אפוא מגבזוס לאסיה ואחרי כבשו את הפיאונים שלח מלאכים למקדון, שבעה אנשים פרסים, שהיו אחרי הנכבדים במחנה. אלה נשלחו אל אַמִינטוס⁸ שידרשו אדמה ומים בשביל המלך דריוש. מהאגם פּרסיאַס רק דרך קצרה למקדון. יען תחלה גובל באגם המכרה אשר ממנו היתה בזמן שאחרי המאורעות האלה הכנסה לאלכסנדר⁹ כבר כסף יום ביומו, אחרי המכרה אך עוברים את הַקֶּר הנקרא דִיסורון, נמצאים במקדון.

18. כאשר הגיעו הפרסיים השלוחים אל אמינטוס, דרשו ממנו אדמה ומים בשביל דריוש. הוא הבטיח לתת והזמין אותם לסעודה ויכרה להם כרה

1 ישבו על מורדות הפנגיוס עד הסטרימון.

2 האגם הזה נמצא צפונה מאַקְסִיפּוֹלִיס.

3 משתרע מהאגם פרסיאַס על המסרץ שבו נופל הסטרימון. ההרים האלה היו עשירים

בזהב וכסף.

4 שריידים מישובים כאלה - Pfahlbauten - נמצאו גם באגמי אַוּוִין, גרמניה, אירלנדיה

וסקוטיה.

5 משתרע על החוף השמאלי של הסטרימון.

6 גם היום נותנים אנשי נורווגיה לבקרם דגים במקום מספוא.

7 סל מיוחד לצוד דגים. השוה ירושלי' שבת י"ג ו' ראה חינוק מבעבע בנהר ונתכוון

להעלותו ולהעלות נחיל של דגים עמו".

8 המלך הששי במקדוניה, מת כנראה לפני 500.

9 בנו של אמינטוס, מת בערך 454.

גדולה וקבל את הפרסים בסבר פנים יפות. כשנגמרה הארוחה דברו הפרסים, בעת שהתחרו בשתיה, את הדברים האלה: «אכסנאי מקדוני, אצלנו, הפרסים, מנהג הוא, כשאנחנו עושים משתה גדול, להביא גם פלגשינו ואת נשינו הנשואות לנו ולהושיבן על ידינו. אתה, שקבלתנו בחפץ לבבך ומארח אותנו יפה מאד ואומר לתת למלך דריוש אדמה ומים, התנהג במנהגנו». על זה השיב אמינטס: «פרסים, אצלנו אין המנהג הזה, כי אם הגברים נבדלים מנשותיהם; אבל יען, אתם אדונינו ודורשים זאת יעשה לכם גם זאת». את הדברים האלה דבר אמינטס ושלה לקרוא את הנשים. הן באו יען כי נצטוו וישבו כסדרן מול הפרסים. ועתה ראו הפרסים את הנשים יפות התואר ואמרו אל אמינטס שמה שעשה לא עשה מתוך חכמה. יותר טוב היה אילו לא באו הנשים כלל מאשר באו ואינן יושבות על ידם כי אם למולם ועיניהם כלות. על כרחו צוה אמינטס כי תשבנה על ידם. הנשים שמעו ומיד אחזו הפרסים, שהיו שכורי יין, בדדיהן, ואחדים נסו גם לחבק אותן.

19. אמינטס, בראותו את המעשה הזה, נשאר שולט ברוחו אף כי חרה לו, כה פחד מפני הפרסים. אולם אלכסנדר בנו, שהיה שם וראה את הנעשה, לא יכול עוד לעצור ברוחו, כי היה צעיר ובלתי מגוסה בצרות, ומקוצר רוח אמר אל אמינטס את הדברים האלה: «אתה, אבי, באת בימים, לך לנוח, ואל תשאר עוד עם השותים, אני אשאר במקום הזה וכל הדרוש אגיש לאורחיים». על זה אמר אמינטס בהבינו כי אלכסנדר חושב מזימות: «בני, אני מבין היטב את דבריך שדברת בחרוגך, כי רוצה אתה לשלחני ולעשות כמזימתך. מבקש אני אותך שלא לעשות דבר נגד האנשים האלה, שלא תביא שואה עלינו, הן להם לעשות מה שאתה רואה. אבל אשמע בקולך ואלך ליי».

20. אחר שהשמיע אמינטס את הדברים האלה, הלך לו, ואלכסנדר אמר אל הפרסים: «אורחיים, הנשים האלה הן לרצונכם, הן אם אתם רוצים לשכב עם כולן, או עם אחדות מהן. על זה תחליטו בעצמכם. אולם כעת, אחרי שעוד מעט ותבא בשבילכם שעת השנה וגם שתיתם הרבה כפי שאני רואה, תנו לנשים אלה, אם רצונכם בכך, ללכת להתרחץ, ואחרי שהתרחצו, קחו אותן שובי. אחר שדבר כך והפרסים הסכימו, יצאו הנשים והוא שלח אותן אל בית הנשים. ואלכסנדר לקח אנשים בלי חתימת זקן במספר אותן הנשים והלבישם בגדי הנשים ונתן להם פגיונים והכניסם. ואחר שהכניס אותם אמר אל הפרסים: «פרסים, תאמינו שסעדתם בשפע רב, כי כל מה שיש לנו וכל מה שיכלנו להשיג, הכל נתנו לכם, וביחוד גם את החשוב בכל הדברים, את אמותנו ואת

1 גם בסעודה האחרונה של בלשצר השתתפו נשיו: ואשתיו בהון מלכא ורברבנהי שגלתא

ולחנתה (דניאל ה' ג').

אחיותנו מוסרים אנחנו לכם, בכדי שתכירו היטב עד כמה חשובים אתם אצלנו וגם תספרו למלך אשר שלח אתכם, איך איש יווני, מושל מקדון, קבל אתכם היטב גם על יד השלחן וגם במטה. כך דבר אלכסנדר והושיב על יד כל איש פרסי איש מקדוני, למראית עין אשה. ואלה, כאשר נסו הפרסים למשש בהם, דקרו אותם.

21. ואלה אפוא נאבדו באופן כזה, גם הם וגם עבדיהם; כי כאו עמם גם עגלות גם עבדים גם כל כליהם הרבים. כל אלה יחד עמהם נבערו. אחר כך, אחרי זמן לא רב, נעשתה חקירה גדולה מאת הפרסים אחרי האנשים הללו, אבל אלכסנדר התחכם להם בתת הרבה כסף וגם את אחותו, ששמה היה גִּינְיָא. בתת אלכסנדר כל זה לבוֹבְרִיס, איש פרסי, שעמד בראש האנשים שחקרו אחרי המומתים, התחכם עליו. ככה נשתק ענין מות הפרסים ההם, אף כי אפשר היה להגלות.

22. והנה שבני בניו של פֶּרְדִּיקַס¹, כמו שהם עצמם אומרים, הם יוונים², יודע אני אל נכון וגם אוכיח בספורי הבאים, שהם יוונים, מלבד זה הכירו אותם ליוונים גם מסדרי המשחקים באולימפיה. כי כאשר אמר אלכסנדר להשתתף במשחקי ההתחרות והלך לשם זה שמה, חפצו היוונים המתחרים לדחותו, באמרם שאין לברברים לשחק במשחקים כי אם ליוונים לבד. על זה הוכיח אלכסנדר שהוא אֶרְגִּיני³, ועתה הוכר כיווני ובהלחמו באצטדיון, קבל את מקומו על פי הגורל בין הראשונים. המקרים האלה קרו אפוא באופן כזה.

23. כשהולך מגבזוס⁴ את הפיאונים הגיע אל ההליספונטוס ואחרי עברו אותו הגיע לסרדיס. ויען כי כבר התחיל הֶסְטִיאִיוס ממיליטוס לבנות את העיר שקבל במתנה מאת דריוש כבקשתו בשכר שמירת הגשר—המקום הזה הוא על יד הנהר סטרימון ושמו מירקינוס—נודע למגבזוס, מה היסטיאיוס עושה ומיד אחרי בואו לסרדיס בהוליכו את הפיאונים, אמר אל דריוש את הדברים האלה: „המלך, מה המעשה הזה אשר עשית, בתתך לאיש יווני זרין ופקח ליסד עיר בתרקיה במקום שנמצא שפע עצים לאניות וגם הרבה קורות למשוטים ומכרות כסף, ומסביב יושבים יוונים רבים וגם ברברים רבים, ואם רק יביא אליהם מי שינהל אותם, יעשו יומם ולילה כל מה שהוא ילמד אותם? ובכן עצור באיש ההוא במעשהו, כדי שלא תסתבך במלחמה פנימית. באופן נוח

1 מיסד ממלכת מקדוניה ומלכה הראשון, הוא היה מגזע סמוס.

2 מוסב למעלה Y 20: „איך איש יווני, מושל מקדון, קבל אתכם“.

3 הוא התיחס לבית סמוס, מיסד העיר אֶרְגִּוס, שמה מלכו הטמנידים שנים רבות.

חשׁוה VIII 173.

4 המשך מפרק 15.

תמנע אותו בקראך אותו אליך וכאשר יהיה בידך, עשה, שלא ישוב לעולם אל היוונים¹.

24. בדברו את הדברים האלה פתח מגבווס בלי עמל את דריוש, יען ראה מראש את העתיד לבוא. על זה שלח דריוש מלאך למירקינוס לאמר כך: „היסטיאיוס, המלך דריוש אומר את הדברים האלה: בחשבי בדעתי מוצא אני שאין יותר נאמן לי ולעניני ממך. הדבר הזה הוברר לי לא על ידי מלים כי אם על ידי מעשיך, ויען כי עלה עתה בדעתי לבצע מפעלים גדולים, בוא אלי לגמרי, בכדי שאגלה את אונך אודותם“: היסטיאיוס האמין לדברים אלה, ויען חשב לברר גדול להיות יועץ המלך, בא לסרדיס. בבואו לשם אמר אליו דריוש את הדברים האלה: „היסטיאיוס, שלחתי לקרוא לך מטעם זה: מיד אחרי שובי מהסקיתים ואתה נעלמת מנגד עיני, לא התגעעתי כל כך לשום דבר כמו שהתגעעתי לראות אותך ולבוא אתך בדברים, כי יודע אני, שמכל הקנינים הקנין היקר ביותר הוא אוהב נאמן ונכון, ושניהם מצאתי בך, והמעשים מעידים על זה. ועתה היסבת לעשות שבאת ואני מציע לפניך את הדבר הזה: עזב את מיליטוס ואת העיר שנוסדה זה עתה בתרקה, לך אחרי לשושן ויהיה לך מה שיש לי ותהיה מאוכלי שולחני¹ ויועצי“.

25. את הדברים האלה דבר דריוש ואחרי שהושיב את אחיו מאביו, אַרְטַפְרְנִיס² לפחה בסרדיס, הלך לשושן והוליך אתו את היסטיאיוס, ואת אוטניס³ שם למצביא על כל הצבא שעל חופי הים, זה שצוה המלך קמביסיס להרוג את אביו סִימְפְּנִיס, שהיה משופטי המלך⁴, יען דן בעד בצע כסף דין שלא לאמתו ואחרי שנהרג צוה להפשיט את עורו ולחתוך לרצועות את העור הנפשט ולמתחן על הכסא אשר עליו ישב למשפט; אחרי שנמתחו אלה, הפקיד קמביסיס לשופט במקום סִימְפְּנִיס, שהרגו והפשיט את עורו, את בנו והזהירהו שיוזכר, על איזה כסא הוא יושב למשפט.

26. זה היה אוטניס אשר הושיבו על הכסא הזה, אז נעשה ממלא מקומו של המצביא מגבווס ולכד את הבִּיזְנְטִינִים ואת הקֶלְחִידוֹנִים, לכד גם את

1 זה היה הכבוד הגדול ביותר. ואתה תאכל לחם על שלחני תמיד (שמואל ב' ט"ז), ולבני ברזלי הגלעזי תעשה חסדי והיו באוכלי שלחנך (מלכים א' ב' ז); „ודבר אתו טובות ויתן את כסאו מעל כסא המלכים אשר אתו בבבל... ואכל לחם תמיד לפניו כל ימי חייו“ (מלכים ב' כ"ה כ"ט).

2 אבי ארטפרניס אשר יצא יחד עם רטיס על יון (VI 94).

3 אחד מהשכחה שרצהו את המג והמליכו את דריוש (III 68, 83).

4 השוה III 31: „שופטי המלך נבחרים מבין הפרטים לכל ימי חייהם או עד אשר נמצא בהם דבר עול. הם שופטים את הפרטים ומפרשים את חוקי האבות וכל דבר בא לפנייהם“.

אֲנִטְנֶדְרוֹס שְׁבֹאֲרֵץ הֶרְוִים. לַכֹּד גַּם לְמִפּוֹנִיּוֹן. וְאַחֲרֵי שֶׁלֶקַח אֲנִיּוֹת מֵאֵת הַלְסֶפְיִים לַכֹּד אֵת לְמָנוֹס וְאֵת אֵימְבְרוֹס, שְׁתִּיהֵן מִיּוֹשְׁבוֹת עוֹד בִּימֵי הַהֵם¹ עַל יְדֵי פְּלֶסְגִים. 27. אֲמַנֶס הַלְמַנִּיִּים נִלְחַמו הֵיטֵב וְגַם עֲמְדוּ מִנְגַד זֶמֶן מֵה בַפְנֵי הָאֵרִיב, אֲבָל סוֹף סוֹף נִכְבְּשׁוּ; עַל הַנְּשֹׂאֲרִים מֵהֶם בַּחַיִּים שְׁמוּ הַפְּרָסִים לַפְחָה אֵת לְיֶקְרִיטוֹס אַחֵי מֵיֶאֱנְדְרִיוֹס אֲשֶׁר מֶלֶךְ בַּסְמוֹס². לְיֶקְרִיטוֹס זֶה מֵת בְּעוֹדוֹ מוֹשֵׁל בַּלְמְנוֹסִי, וְזֹאת הֵיחָה הַסְּבָה: הוּא עָשָׂה אֵת כּוֹלָם לְעֹבְדִים וְכִבֵּשׁ אוֹתָם, בַּהֲעֵלֵל עַל חֶלֶק מֵהֶם שֶׁנֶּחְשְׁלוּ אַחֲרֵי הַצְּבָא נֶגַד הַסְּקִיתִים וְעַל חֶלֶק שֶׁהֲרֵעוּ לְצַבָּא דְרִיוֹשׁ בְּשׁוֹבוֹ מֵהַסְּקִיתִים.

28. הוּא עָשָׂה אֲפּוֹא מַעֲשִׂים כְּאֵלֶּה בַּעַת הַיּוֹתוֹ מִצְבָּא, אַחֲרֵי כֵן, הֵיחָה לָהֶם זֶמֶן מֵה הַרוּחָה מִצְרוֹתֵיהֶם, וְעוֹד פַּעַם הִתְרַגְּשׁוּ צְרוֹת עַל הַיּוֹנִים מִצֵּד נֶפְסוֹס⁴ וּמִיֶּלִיטוֹס. יַעַן עֲלָתָה נִכְסוֹס בַּעֲשָׂרָה עַל שָׂאֵר הָאֵיִים, וּמִיֶּלִיטוֹס הַגִּיעָה בְּאוֹתוֹ זֶמֶן לְשִׂיא פְּסַגְתָּהּ, וְלֹא עוֹד אֵלֶּה הֵיחָה נִחְשַׁבְתָּ לַתְּפֹאֲרֹת יוֹנָה, בַּעַת שֶׁלְּפָנֵי זֶה, בַּמֶּשֶׁךְ שְׁנֵי דוֹרוֹת, הֵיחָה נְבוּכָה מְאֹד לְרַגְלֵי מַחְלוּקֹת עַד אֲשֶׁר הֲרִיעוּ אוֹתָם הַפְּרִיִּים⁵. כִּי הַמִּיֶּלִיטִים לָקְחוּ אֵת אֱלֹה מִבֵּין כָּל הַיּוֹנוֹיִם לְמִפְשָׁרֵיִם. 29. הַפְּרִיִּים הַשְּׁלִימוּ בִּינֵיהֶם בְּאוֹפֵן זֶה: כֹּאשֶׁר בָּאוּ אֲנִשְׂיָהֶם הַחֲשׁוּבִים בְּיוֹתֵר לְמִיֶּלִיטוֹס וְרָאוּ אוֹתָם יְרוּדִים מְאֹד, אָמְרוּ, שֶׁהֵם רוֹצִים לְתוֹר אֵת הָאֲרֶץ. הֵם עָשׂוּ כֵךְ וּבַעֲבָרָם בְּכָל אֶרֶץ מִיֶּלִיטוֹס, מְדֵי פַעַם שָׂרְאוּ בְּאֶרֶץ הַשׁוּמַמָּה שְׁדָה גַּעֲבַד הֵיטֵב, כְּתָבוּ לָהֶם אֵת שֵׁם בַּעַל הַשְּׁדָה. אַחֲרֵי שֶׁעֲבְרוּ בְּכָל הָאֶרֶץ וּמִצְאוּ רֶק מַעֲטִים כְּאֵלֶּה, שָׁבוּ הָעִירָה וְקִרְאוּ לְאַסְפָּה וְהוֹמִינּוּ לְנַהֵל אֵת הָעִיר אֵת אֱלֹה הָאֲנִשְׂיָים, שֶׁמִּצְאוּ אֵת שְׁדוֹתֵיהֶם נַעֲבָדִים הֵיטֵב, בְּאֲמָרָם, שֶׁלְּפִי דַעַתָּם יִדְאֲגוּ גַם לְעַסְקֵי הַכֹּלָל כְּמוֹ לְעַסְקֵיהֶם עֲצָמָם, וְלִשְׂאֵר הַמִּיֶּלִיטִים שֶׁהֵיוּ מְרִיבִים אֵלֶּה עִם אֱלֹה צוּוּ לְצִיַּת לָהֶם.

30. בְּאוֹפֵן כֹּזֶה הֲרִיעוּ הַפְּרִיִּים אֵת הַמִּיֶּלִיטִים; בִּימֵי הֵם הַחֲלָה לְצִאֵת רַעָה עַל יוֹנֵיה מֵהָעָרִים הָאֵלֶּה בְּדֶרֶךְ זֶה: מִנְכְּסוֹס גּוֹרְשׁוּ עַל יְדֵי הַהֶמּוֹן אַחֲדִים מֵהָעֲשִׂירִים, וְהַמְּגוֹרְשִׁים בָּאוּ לְמִיֶּלִיטוֹס. מִמוֹנָה בְּמִיֶּלִיטוֹס הִיָּה אוֹ אֲרִיֶּסְטוֹגֹרְס בֶּן מוֹלְפֶגְרוֹס, חֲתָנוּ וְקְרוֹבוֹ שֶׁל הִיסְטִיאִיוֹס בֶּן לִיסְטוֹגֹרִיס, זֶה שְׁדִרְיוֹשׁ עֲצַר אוֹתוֹ בְּשׁוֹשֵׁן. כִּי הִיסְטִיאִיוֹס הִיָּה טִירְנוֹס בְּמִיֶּלִיטוֹס וְהִיָּה בְּאוֹתוֹ זֶמֶן בְּשׁוֹשֵׁן כֹּאשֶׁר בָּאוּ הַנְּפֶסִים, שֶׁהֵיוּ עוֹד קוֹדֵם לִכֵּן רָעִי הִיסְטִיאִיוֹס. כֹּאשֶׁר בָּאוּ הַנְּפֶסִים לְמִיֶּלִיטוֹס פָּנוּ אֶל אֲרִיסְטוֹגֹרְס, אוֹלֵי יֵתֵן לָהֶם אִיזָה צְבָא שִׁיּוֹכְלוּ לְשׁוּב לְאַרְצָם. הוּא הִתִּישַׁב

1 מעט אחרי זה, בשנת 510, גורשו ממקומותיהם על ידי האחונאים (V 140).

2 ראה III 143.

3 כנראה חסרים במקור משפטים אחדים בכדי להבין את המשך הענינים.

4 האי הגדול והפורי באיי הקיקלדים. היה מפורסם ביינו הטוב.

5 אי מאיי הקיקלדים, לא רחוק מנכטוס. מפורסם במכרות השיש הנמצאות בו.

בדבר, שאם ישובו לעירם בעזרתו, ימשול בנפסוס, ובהשתמשו ברעות היסטיאיוס לתואנה, אמר להם את הדבר הזה: „אני אינני יכול להבטיח לכם צבא כזה שיחזיר אתכם נגד רצון הנפסים אשר בידיהם העיר. כי שומע אנכי שלנפסים שמוגת אלפים מגינים והרבה אניות מלחמה. אבל אשתדל בכל כחי ואני חושב כך: ארטפרניס הוא ידידי, וארטפרניס הוא בן היסטספס, אחי המלך דריוש. הוא מפקד על כל היושבים על חופי הים באסיה ויש לו חיל גדול ואניות רבות. לפי דעתי, יעשה האיש הזה כל מה שנבקש ממנו.“ כשמעם זאת הנפסים, מסרו לאריסטגורס שיעשה את הטוב בשבילם עד כמה שבכחו וצוו לו להבטיח מתנות ואת כל ההוצאות בעד הצבא, כי הם ישלמו הכל. הם היו בטוחים, שאך יראו לפני נפסוס יעשו הנפסים כל מה שהם יצוו עליהם, וכך גם שאר יושבי האיים, כי מאיי הקיקלדים האלה לא היה עוד אף אחד תחת שלטון דריוש.

31. כאשר בא אריסטגורס לסרדיס אמר לארטפרניס, כי נפסוס אמנם אינו אי גדול, אבל יפה ופורה וקרוב ליוניה, ובו אוצרות רבים ועבדים, ובכן צא אתה למלחמה על הארץ הזאת והשב לתוכה את האנשים שברחו ממנה. ואם תעשה זאת, אזי נמצאים תחת ידי אוצרות גדולים מלבד ההוצאות בשביל הצבא—מן היושר הוא שאנחנו המנהיגים נספיק אותן—באופן זה תכניע איים למלך, את נכסוס עצמה ואת אלה התלויים בה, פרוס ואנדרוס ואת האחרים הנקראים קיקלדים. מאלה תצא ותתקוף באפסיד את אבבוייה. אי גדול ועשיר, שאינו נופל מקיפרוס וקל מאד לכבוש אותו. תספקנה מאה אניות להביא כל אלה בידך. אבל הוא השיב לו את הדברים האלה: „אתה מראה אותך במעשים טובים כיועץ טוב לבית המלך, בכל הדברים האלה היטבת לעזרה, זולת בנוגע למספר האניות. במקום מאה אניות תהיינה בראשית האביב מוכנות לך מאתים. אבל נחוץ שגם המלך עצמו יסכים למעשים האלה. 32. כשמוע אריסטגורס את הדברים האלה שמח מאד ושב למיליטוס, וארטפרניס, אחרי אשר שלח לשושן והודיע את הצעותיו של אריסטגורס ודריוש עצמו הסכים להן, הכין מאתים אניות־משוט וחיל רב מאד מפרסים ושאר בעלי־ברית ולמצביא עליהם שם את מגבטיס. איש פרסי מהאחימנידים, קרובו וגם של דריוש, שקאבסניאס¹ בן קלאומפרוטוס הלקדימוני, אם השמועה נכונה בזמן שאחר המאורעות האלה ארס לו את בתו בהשתוקקו להיות טירנוס ביון אחרי ששם ארטפרניס את מגבטיס למצביא, שלח את הצבא לאריסטגורס. 33. מגבטיס לקח ממיליטוס את אריסטגורס ואת הצבא היוני ואת

1 מושל בשפרטה משנת 479 ואילך, מת 468 אחרי שהובררה בגידתו במולדת. לפי תוקידידוס I 128 השתדל לקחת לאשה את בת המלך דריוש עצמו.

הנכסיים והפליג למראית עין לעבר ההליספונטוס, אבל כאשר הגיע לתיוס הפנה את האניות לקאבקה¹ בכדי לעבור משט ברוח טובה לנכסוס. ויען כי לא היה עוד נגזר על הנכסיים שיִשְׁמְדוּ במסע מלחמה הזה, קרה המקרה הזה: כאשר סבב מגבטיס לפקוד את השומרים על האניות, לא מצא אף שומר על האניה ממינדוס². מגבטיס קצף על זה מאד וצוה לנושאי הכידון למצוא את מפקד האניה הזאת, ששמו היה סְקִילְכֶס, לכתפו ולשימו בחור התחתון של האניה באופן שראשו יהיה בחוץ וגופו בפנים. כאשר היה סקילכס כפות, הודיע אחד לאריסטגורס, כי מגבטיס כפת את רעו ממינדוס ומתעלל בו. הוא בא ולמד זכות עליו לפני הפרסי; וכאשר לא הועיל כלום, הלך הוא עצמו והתיר אותו. כשנודע זאת למגבטיס חרה אפו מאד ושפך את חמתו על אריסטגורס. וזה אמר לו: „מה לך ולכל הענינים האלה? האם לא שלח אותך ארטפרניס שתשמע בקולי ולנסוע לאן שאני אצוך? מה אתה רועש ככה?” את הדברים האלה דבר אריסטגורס. לדברים האלה כעס מגבטיס מאד וכאשר בא הלילה שלח אנשים באניה לנכסוס שיודיעו לנכסיים את הסכנה העומדת לבוא עליהם.

34. כי הנְכָסִיִּים לא פללו כלל, שהמסע הזה מכוון נגדם. ובכן, כאשר נודע להם, מיד אספו את מה שבשדה לתוך העיר והכינו עצמם לקראת המצור, גם הביאו מזון ומשקה לתוך העיר. וכך הכינו עצמם לקראת המלחמה הצפויה להם. ואלה, אחרי שעברו באניות מחיוס לנכסוס, השתרעו על הבעורים וצרו עליהם ארבעה חדשים. כאשר אול אצל הפרסים הכסף שהביאו, וגם אריסטגורס הוציא עוד הרבה, והמצור דרש עוד הרבה יותר, בנו מבצרים בשביל פליטי נכסוס ושבו ליבשת במצב רע.

35. אריסטגורס לא יכול אפוא לקיים את הבטחתו לארטפרניס. יחד עם זה העיקו עליו ההוצאות בעד הצבא שנדרשו ממנו, וגם ירא מהצבא שהיה במצב רע וגם מהסכסוך עם מגבטיס. הוא חשב אם כן שהשלטון על מיליסוס יוקח ממנו, וביראו מכל אלה גמר בנפשו למרוד. קרה גם שבאותה עת בא משושן מאת היסטיאיוס האיש עם הסריטה בראשו, אשר יורה לאריסטגורס למרוד במלך. כי היסטיאיוס ברצותו להודיע לאריסטגורס שימרד, לא יכול להודיע בלי סכנה באופן אחר, יען כי הדרכים היו שמורות³; הוא גזז את

1 עיר על האי תיוס.

2 על החוף בארץ קרנה.

3 יען משמרות עמדו בכבישים הראשיים באסיה, השוה I 125: „כאשר עלה זה בידו והכל

היה מוכן, אמר להודיע את אשר בלבו לכורש אשר היה בפרס, אולם אי אפשר היה באופן אחר, כי כל הדרכים היו שמורות.”

שער עבדו הנאמן ביותר וסרט בראשו וחכה עד שהשער צמח¹. ואחרי שצמח שלח אותו למיליטוס ולא פקד עליו דבר אחר, אלא שבבואו למיליטוס יצוה לאריסטגורס שיגן את שערו ויתבונן לראשו. התוים האלה סמנו, כמו שאמרתי למעלה, בגידה. את המעשה הזה עשה היסטיאיוס כי ראה בעכובו בשושן אסון גדול לעצמו. אולם כשתתעורר מרידה היו לו תקוות רבות שישלחוהו אל הים, אבל אם לא תקום מהפכה במיליטוס, לא היתה לו תקוה כי יבוא עוד פעם לשם. 36. בשקלו זאת בדעתו, שלח היסטיאיוס את המלאך, ועם אריסטגורס קרו באותה העת כל עניניו. הוא התייעץ עם הקושרים בהציעו לפניהם את דעתו ומה ששמע מאת היסטיאיוס. והנה האחרים הסכימו כלם לדעה זו בצוותם למרוד, אבל הקטיאוס² עושה ספורים לא נתן תחלה להתחיל מלחמה במלך הפרסים, במנותו את כל העמים שעליהם מושל דריוש ואת עוזו, וכאשר לא שמעו לו, יעץ אחר כך שישתדלו להיות חזקים על הים באניותיהם. „באופן אחר“, אמר, „אינו רואה כלל איך יעשו זאת, כי ידע היטב שדל כח המיליטים, אבל אם יקחו להם את האוצרות מתוך מקדש הַבְּרָנְחִידִים³, שהקדיש אותם קרויסוס הלודי, אז יכול הוא לקוות שיהיו חזקים על הים. ובכן יביאו לידם את האוצרות וישתמשו בהם והאויבים לא יבוזו אותם“. האוצרות האלה היו רבים, כמו שמתואר על ידי בספר הראשון⁴. ההצעה הזאת לא נתקבלה, בכל זאת החליטו להתקומם, אחד מהם יסע למיוס⁵ אל הצי שבא מנכסוס ושהיה שם וינסה לתפוש את המפקדים שנסעו באניות.

37. לשם זה נשלח יִטְרַגֶּרְס וְאֲחֵרֵי אֲשֶׁר תַּפְּשׁוּ בְעֶרְמָה אֶת אֲוִלְיָאטוֹס בֶּן יִבְנוֹלִיס מְמִילְסָה⁶ וְאֶת הַיִּסְטִיאִיוֹס בֶּן טִימֶנוֹס מְטֶרְמֶרָה⁶ וְאֶת קוֹאֶס בֶּן אַרְכָּסַנְדְּרוֹס. אֲשֶׁר לוֹ נָתַן דְּרִיוֹשׁ בְּמַחְנֵה אֶת מִיטִילִינִי⁷, וְאֶת אַרְכִיסְטֶגוֹרְס בֶּן הִירְקֶלִידֶס⁸ מִקִּימִי⁹ וְרַבִּים אֲחֵרִים, מֵרַד עִתָּה אַרִיסְתֶּגוֹרְס בְּגִלּוּי וְעִשָׂה כָּל מַה שֶׁיִּכְלָתוּ נֶגֶד דְּרִיוֹשׁ. רֵאשִׁית מַעֲשֵׂהוּ הָיָה שֶׁהַתַּפְּטֵר מֵדַעַת עֲצָמוּ מֵהַטִּירְנִיָּה

1 דבר דומה לזה שבת קיד ע"ב: „והלא בן סטרא הוציא כשפים ממצרים בסריטה שעל בשרו“ [רשי"י]: שלא היה יכול להוציאן כתובים שהיו התרטומים בודקין כל היוצאים שלא יוציאו כשפים ללמדם לבני מדינה אחרת].

2 ראה על אודותיו II 143 ובמבוא.

3 על אודותם I 46.

4 I 92.

5 עיר על החוף בקריה.

6 עיר בקריה.

7 ראה למעלה II 11.

8 ראה IV 138.

9 עיר עתיקה באסיה הקטנה, ידועה בנמלה הטוב.

והנהיג במיליטוס שווי זכויות, בכדי שהמיליטים יתקוממו מרצונם הטוב יחד אתו, אחר כך עשה גם בשאר יוניה כמעשה הזה, אחדים מהטירנים גרשו, אחרים לקח מהאניות שהפליגו יחד אתו נגד נַפְסוֹס ומסר אותם לעריהם, ברצותו להשביע רצונן במסרו איש איש לעירו שמתוכה בא.

38. אך קבלו המיטילינים, את קוֹאֶס, הוציאוהו ורגמוהו, הקימים שלחו את שלהם וכך שלחו גם רוב האחרות. כך בא הקץ על הטירנים בכל עיר ועיר. ואריסטגורס ממיליטוס, אחרי שמגר את הטירנים, צוה שכל עיר ועיר תעמיד בראשה מצביא, אחרי כן נעשה הוא עצמו שליח באנית משוט ללקדימון. כי נחוץ היה בשבילו למצוא לו בעל ברית אדיר.

39. בשפרטה לא היה עוד אֶנְפֶסְנֶדְרִידִיס¹ בן לִיאֹן בחיים ולא מלך בה, כי היה כבר מת, את הממלכה קבל קְלֶאוֹמְנִיס² בן אנכסנדרידיס, לא בגלל הכשרתו כי אם בשל לדתו. יען לאנכסנדרידיס היתה בת אחותו לאשה ואף כי היתה אהובה לו מאד, לא נולדו להם בנים. בתנאים כאלה קראו אותו האֶפּוֹרִים³ אליהם ואמרו לו: „אם אתה אינך דואג לעצמך, אין לנו להעלים עין מזה שבית אֶבְרִיֶסְתֶנִיס⁴ עומד להכרת. ועתה, אמנם יש אשה לך, אבל לפי שאינה יולדת שלחָה וקח לך אחרת. ואם תעשה זאת, תפיק רצון מאת השפרטים.“ אולם הוא השיב כי לא יעשה אחת משתי אלה ולא יפה הדבר שהם מיעצים לו ומדברים על לבו כי יגרש את אשתו שלא חטאה נגדו ויקח אל ביתו אחרת, הוא לא ישמע אליהם.

40. לדברים האלה התיעצו האֶפּוֹרִים והזקנים והציעו לפני אנכסנדרידיס את הדבר הזה: „בראותנו שאתה דבק באשה שיש לך, עשה את הדבר הזה ואל תתנגד לו, כדי שלא יהיו השפרטים נאלצים להחליט דבר לרעתך. אין אנחנו דורשים ממך לגרש את האשה שיש לך, תן לה כל מה שאתה נותן לה היום וקח לביתך עליה אשה אחרת בת בנים.“ לדבר הזה הסכים אנכסנדרידיס, מעתה היו לו שתי נשים ופרנס שני בתים ועשה מה שאינו כלל לפי חוקי שפרטה⁵.

41. לא עבר זמן רב והאשה שבאה אחר כך אל ביתו ילדה את קְלֶאוֹמְנִיס זה. היא נתנה איפוא לשפרטים את יורש המלוכה. וגם האשה הראשונה, שהיתה

1 הוא מלך בערך 570—520. ראה גם I 67.

2 מלך 491—420.

3 הם היו המשגיחים גם על החיים המוסריים במדינה ובכחם היה לקרוא למשפט גם

את המלך.

4 הוא היה הדור החמישי אחרי הרקלס ואתו התחיל בית המלך בשפרטה.

5 לא רק השפרטים כי אם היוונים כולם היו נוהרים מלקחת שתי נשים.

בכל העת עקרה, הרתה אז, כך קרה המקרה. היא הרחה באמת וכאשר נודע הדבר לקרובי האשה האחרת, הרימו קולם באמרם אין זה אלא שהיא מתפארת, כי רוצה היא להביא אסופי במקום בן. ויען כי צעקו מאד, כשבאה השעה ישבו האפורים, יען לא האמינו, מסביב לאשה בציריה ושמרו עליה. היא ילדה את דוריאָבס ומעט אחר כך את קְאוֹמְבְרוֹטוֹס. ישנם גם האומרים כי קְאוֹמְבְרוֹטוֹס ולאונידס נולדו תאומים. אולם האשה האחרת אשר ילדה את קְאוֹמְבְרוֹטוֹס ואשר היתה בת פְּרִינְטִידָס בן דִּימְרָמְנִיס, עמדה מלדת עוד.

42. קְאוֹמְנִיס זה, כפי שאומרים, לא היה מיושב בדעתו כי אם מבוהל מאד, אבל דוראָבס היה הראשון בין כל בני גילו וידע ידע, כי בהתאם לכשרונו תגיע אליו המלוכה, ויען כי חשב ככה, לכן כאשר מת אנכסנדרידס והלקדימונים מסרו את המלוכה לפי החוק לבכור קְאוֹמְנִיס, חרה לדוריאָבס מאד ולא הסכים כלל כי קְאוֹמְנִיס ימלוך עליו. הוא דרש אנשים והוליך שפרטים לאיזו קולוניה מבלי לשאול באורקולוס בדלפוי באיזו ארץ היא צריכה להִנָּסד, ומבלי שעשה דבר מהדברים הנהוגים. בחרונו הגדול הוליך את האניות ללוב, אנשים מתיקה² הוליכו אותן. הוא הגיע לקיניפס ונָאָחו בחבל יפה מאד בלוב, על יד הנהר קיניפס³. אולם בשנה השלישית גורש משם מאת המִקִּים⁴ והלובים והקרתידונים⁵ וזא אל הפלופוניסוס.

43. פה יעץ לו אַנְטִיחֶרִיס איש אֶלֶאוֹן⁶, בהתאם לדברי האורקולוס של לֶאִיוֹס⁷, להוליך מתישבים לְהַקְלִיָּה בסיקיליָה, באמרו שכל ארצו של אַרְיֶבס⁸ של בני הירקלס היא, יען הירקלס עצמו רכש אותה. בשמעו זאת מהר לדלפוי ושאל באורקולוס אם יכבש את הארץ אשר אליה הוא עומד ללכת. הפיתה חזתה לו שיכבש. ויקח דוריאָבס את השִׁיָּה, זו שהוליך גם ללוב, ועבר עמהן על פני איטליה⁹.

1 המתישבים היו ליֶקֶתִים אתם לדרך מהאש הקדושה בפריטניאון והיו מקריבים קרבנות ידועים.

2 אי בן הקיקלדים וכרתים. יוניים מהאי הזה יסדו בשנת 631 את קִינְיִ באפריקה. ראה IV 150.

3 השוה IV 198: „לי נראה כי גם אשר לטיב האדמה אינה ראויה לוב כי נשוה אותה לאסיה ואירופה רק קיניפס לבדה, כי לארץ אותו השם כמו לנהר, כי הארץ ההיא מוציאה את פרי דימטיר כמו הטובה בארצות...“

4 על אודותם IV 175. 5 אנשי קרטגו.

6 עיר בבואיטיה. 7 בן לְבִיקוֹס ואבי אוינפוס.

8 בנה של אפרודיטי, היה אגרוֹפֶן מפורסם ונהרג על ידי הירקלס.

9 במאה החמישית נקראה איטליה החלק הדרומי של חצי האי, זה שנקרא איטליה של יון.

44. באותה העת¹, כפי שמספרים יושבי סיבריס², חשבו הם עצמם ומלכם טילים לצאת למלחמה על קרוטון³, ויושבי קרוטון בפחדם מאד התחננו אל דוריאבס שיבא לעזרתם והוא נעתר לבקשתם. לזאת השתתף דוריאבס במלחמה על סיבריס ובלכידתה. זאת אפוא עשו דוריאבס והאנשים אשר אתו, לדברי יושבי סיבריס, אבל יושבי קרוטון אומרים, ששום איש לא עזר להם במלחמתם על סיבריס, וזאת קליאס לבדו מבית איאמיס⁴ קוסם מאלים, וגם הוא רק באופן שכזה: הוא ברח מפני טילים, טירנוס בסיבריס, ובא אליהם, יען כי הקרבנות אשר הקריב לא עלו לטובת המסע נגד קרוטון. והנה את הדברים האלה מספרים אלה.

45. כל אחד משני הצדדים מראה על הוכחות אלה: בני סיבריס יושבים על חלקת שדה קדושה ומקדש על יד הקרמיס היבש⁵, ואת המקדש הזה בנה, לדבריהם, דוריאבס אחרי לכדו את העיר לכבוד אתיני עם הכנוי הקרמית. אבל ראיתם הגדולה ביותר היא מותו של דוריאבס עצמו שנספה, יען עשה נגד דברי האורקולום. אלמלא לא הוסיף כלום, רק עשה למה שנשלח היה כובש את ארץ אריכס ואחרי כבושה היה נאחז בה ולא נספה לא הוא ולא צבאו. ויושבי קרוטון מראים על קליאס מאלים שנתנו לו במתנה מאדמת קרוטון הרבה שדות מצוינים, שהם נמצאים עוד בימי⁶ בידי בני בניו של קליאס, אולם לדוריאבס ולבני בניו אין כלום; אלמלי היה דוריאבס משתתף במלחמה על סיבריס הלא היו נותנים לו הרבה יותר מאשר לקליאס. אלה הן ההוכחות של כל אחד משניהם וכל איש ואיש יכול להסכים למה שנראה בעיניו.

46. יחד עם דוריאבס הפליגו גם מתישבים אחרים מהשפרטים, תסלוס ופריפטיס וקלאיס ואברילאון אשר אחרי הגיעם עם כל הצי לסיקיליה מתו בקרב, נגפים בידי פניקים⁷ ואגסטיוס. מכל המתישבים נשאר אברילאון לבד מהתבוסה הזאת. הוא אסף את שארית הצבא ונאחז במינואה⁸, מושבה של

1 בשנת 510 בערך נהרסה סיבריס על ידי יושבי קרוטון.

2 מושבה יוונית באיטליה הדרומית; נוסדה 709. מפורסמת בחיי התענוגים והמותרות.

3 נוסדה באיטליה הדרומית בערך 700.

4 משפחת קוסמים מפורסמים באולימפיה שהתייחסה? על נמיטי, בנם של אפולון והנימפה

אבאדני.

5 בכרי להרוס את העיר לגמרי, הטח דוריאבס את הנחל קרתיס והציף מימיו על הורבות

העיר סיבריס והאפיק הקודם נחרב.

6 בשנת 443 היה הירודוטוס במקומות האלה.

7 אנשי קרטגו.

8 עיר בסיקיליה.

הסְלִינוֹסִים¹, ועוזר לתם להשתחרר משלטון היחיד של פִּיתְגוֹרֶס. אחר כך, אחרי שמגר את זה, שאף הוא עצמו להיות טירנוס ואף אמנם היה מושל יחידי זמן קצר, כי יושבי סְלִינוֹס התקוממו עליו והרגוהו בברחו אל מזבח זוס אַגְרִיאוֹס². 47. יחד עם דוריאבס בא וגם מת יחד איתו פִּילִפּוֹס בן בּוֹטְקִידֶס, איש קרוֹטוֹן, אשר, יען חזר אחרי בת סִילְס מלך סִיבְרִיס, ברח מקרוֹטוֹן, אולם כאשר נכזבה תוחלתו, מהר באניה לקִרְיֵינִי ומשם הלך אחריו באנית משוט שלו ועם אנשים על הוצאותיו. הוא נצח באולימפיה והיה היפה בין היוונים שבדורו. בגלל יפיו השיג מאת האַגְסְטִיִּים מה שלא השיג אחר: על קברו בנו הִירִיאון³ והעריצוהו בזבחים.

48. ובכן מת דוריאבס באופן זה: לו הסכים שקלאומניס ימלוך עליו ונשאר בשפרטה, היה אולי למלך בלקדימון, יען זמן לא רב משל קלאומניס, כי מת⁴ בלי בן בהשאירו אחריו רק בת ששמה היה גוֹרְגוֹ⁵. 49. והנה⁶ בא אַרְיִסְטוֹרֶס, הטירנוס במיליטוס, לשפרטה, בשעה שהשלטון היה בידי קְלֶאוֹמְנִיס; אליו הלך לבוא איתו בדברים ולקח איתו, לדברי הלקדימונים, לוח נחושת ובו היו חרותים הקף כל הארץ וכל הימים וכל הנהרות⁷. כאשר נתן לו לדבר, אמר אריסטורס את הדברים האלה: „קלאומניס, אל תתמה על החפזון שלי לבוא הנה, כי המצב כך הוא: שבני היוונים עבדים הם במקום להיות בני חורין הוא אמנם לנו כאב וחרפה גדולה מאד, אבל עוד יותר לכם בין האחרים⁸. יען כי אתם עומדים בראש יון⁹. ובכן, בשם אלי היוונים הצילו את היונים, שארי בשר שלכם, מעבדות. בנקל יעלה הדבר בידכם, הלא הברברים אינם אמיצים, ואתם השגתם בדברים הנוגעים למלחמה את המדרגה הגבוהה ביותר בגלל אומץ לבכם. דרכם להלחם היא בקשת ורומח קצר; לבושים מכנסים רחבים הולכים הם לקרב ועל ראשיהם מצנפות¹⁰. באופן

1 סְלִינוֹס, עיר בסיקיליה הדרומית.

2 ἀγοραῖος = שוק, אספת עם. זוס כמגן על אספות העם.

3 מקדש קטן על ראש הר לזכר הָרוֹס.

4 בשנת 491.

5 בעלה היה לאונידס, זה שנפל מות גבורים על יד הַרְמּוֹפִילִי (VII 239).

6 המשך מפרק 38.

7 הראשון שאומרים עליו שהמציא מפת הארץ היה אַנְקְסִימְנֶדְר בִּשְׁנַת 586 בערך ואחריו

עשה מפה כזו הקטיאוס, ואולי בזו השתמש אריסטורס.

8 היוונים האחרים.

9 ראה גם דברי קרוֹיֶסוס לשפרטים I 69: „ושמעתי כי אתם הראשונים בארץ יון כדברי

האורקולוס“.

10 היוון הפרסי מתואר באריכות VII 61.

כזה מחגברים על נקלה עליהם. נכסי העמים היושבים ביבשת היא הם כאלה שאינם לעמים אחרים ואתחיל בזהב וכסף ונחושת ובגדים צבעונים ובהמות ועבדים ומה שיחמד לבכם יכול להיות לכם. יושבים הם זה בצד זה כמו שאבאר: בצד היוונים האלה גובלים הלודים, היושבים בארץ פוריה ועשירים הם מאד בכסף¹.—את הדברים האלה דבר בשעה שהראה על הקף הארץ חרות על הלוח שהביא אתו — „מהלודים“, הוסיף אריסטגורס לדבר, „יושבים הפריגים לצד מזרח, העשירים בין כל העמים שאני מכיר, בבקר ובפרות. על יד הפריגים יושבים הקפדוקים, אלה שאנחנו קוראים סוריים, באלה גובלים הקיליקים, המשתרעים עד הים הזה שבו נמצא האי קיפרוס, הם משלמים למלך מס שנתי חמש מאות ככר². על יד הקיליקים האלה יושבים הארמנים, גם אלה עשירים בבקר, ואחרי הארמנים יושבים המטינים בארץ הזאת. על ידם משתרעת ארץ קיסיה, אשר בה על הנהר הזה חואקספס עומדת העיר הזאת שושן, שבה מבלה את זמנו מלך המלכים ואוצרות סגולותיו נמצאים פה. אחרי שתלכדו את העיר הזאת תוכלו בלי הסוס להתחרות בָּוּס בנוגע לעשרכם. אבל עליכם לדחות את מלחמותיכם בשל ארץ לא גדולה ולא פוריה כל כך עם גבולות מצומצמים. עם המְסָנִים, שהם גבורים כמוכם וגם עם הארקדים והארגיונים, שאין להם לא זהב ולא כסף, שבשבילם יחרף איש את נפשו למות בקרב. ועתה כאשר נתן לכם להשיג את השלטון על כל אסיה בלי צמל, האם תבחרו בדבר אחר?“ את הדברים האלה דבר אריסטגורס, אבל קלאומניס השיב את התשובה הזאת: „אורח ממיליטוס, אני דוחה את תשובתי ליום השלישי“.

50. ביום ההוא הגיעו עד כדי כך, וכאשר בא היום המיועד לתשובה ובאו אל המקום המדובר ביניהם, שאל קלאומניס את אריסטגורס, כמה ימים הדרך מים היונים עד המלך. אריסטגורס, שהיה בדברים אחרים פקח, היה יכול להטעות אותו היטב, אבל הפעם התבלבל. כי היה עליו שלא להגיד את האמת, אם בדעתו היה להביא את השפרטים לאסיה, אבל אמר אותה שזוהי דרך של שלשת חדשים לפני הארץ. הלה הפסיק את שאר דבריו שרצה אריסטגורס לדבר בנוגע לדרך ואמר: „אורח ממיליטוס, עזב את שפרטה טרם תבוא השמש, כי לא דבר נכון מדבר אתה אל השפרטים כשיש בדעתך להרחיקם דרך שלשת חדשים מהים“.

51. קלאומניס דבר את הדברים האלה והלך לביתו, אבל אריסטגורס לקח ענף זית³ והלך אל בית קלאומניס ובהכנסו פנימה כמבקש מחסה דרש מאת

1 השוה I 69 שקרויסוס נתן לשפרטים זהב בחנם.

2 ראה III 90.

3 מנהגם היה כשאחד בקש את חסותו של אחר, היה נושא בידו ענף זית או של הרדפה.

קלאומניס שיוציא את הילדה; יען עמדה על יד קלאומניס בתו, ששמה היה גורגו. רק הילדה הזאת היתה לו והיא היתה בגיל של שמונה או תשע שנים. קלאומניס צוה לו כי יאמר מה שהוא רוצה ולא יכבוש את דבריו בשל הילדה. ואז התחיל אריסטגורס והבטיח עשרה ככרים, אם יעשה מה שהוא דורש. וכאשר מאן קלאומניס, העלה אריסטגורס את הסכום, עד שהבטיח חמשים ככר. והנה השמיעה הילדה את קולה: „אבא, האורח יכשיל אותך אם לא תלך מזה“. קלאומניס שמח על הזהרת בתו והלך לחדר אחד¹, ואריסטגורס עזב את שפרטה מבלי שעלה בידו לתת עוד באורים בדבר הדרך אל המלך.

52. אשר לדרך זו², הדבר כך הוא: בכל מקום ישנן תחנות המלך ואכסניות³ מפוארות וכל הדרך נמשכת בישוב ובטוחה היא. דרך לודיה ופריגיה מפוזרות עשרים תחנות, פרסות⁴ תשעים וארבע וחצי. סמוך לפריגיה עובר הנהר הָלִיס ועל ידו נמצאים שערים⁵ שרק דרכם מוכרחים לעבור ובאופן כזה יכולים לעבור את הנהר ועל ידו משמר חזק. אחרי אשר עוברים אותו ובאים לקפדוקיה ונוסעים בה הלאה עד גבולות קיליקיה נמצאות עשרים ושמונה תחנות, מאה וארבע פרסות. על הגבול הזה מוכרחים לעבור דרך שערים כפולים ולעבור על פני משמר כפול. אחרי שעוברים אותם ועושים את דרכם דרך קיליקיה הן שלש תחנות, פרסות חמש עשרה וחצי, והגבול בין קיליקיה וארמניה הוא נהר שעוברים עליו באניות, שמו פרת. בארמניה ישנן חמש עשרה תחנות להתאכסן בהן. פרסות חמשים ושש וחצי, וגם משמר בהן. ארבעה נהרות שיכולים לנסוע עליהם באניות זורמים דרך בה ונאלצים לעבור אותם⁶. הראשון הוא החדקלי, אחר כך הנהר השני והשלישי, ששם אחד להם, זֶבְטוֹס, אינם נהר אחד ואינם זורמים ממקום אחד. כי זה שנזכר ראשון זורם

1 גם III 148 מסופר על נסיון לשַׁחַךְ את קלאומניס והוא עמד בנסיון.

2 רשת דרכים מסודרת חברה את הערים שושן ואחמתיא, ערי המלך. עם כל חלקי הממלכה הכבירה. מיחסים את בנין הכבישים האלה לזריוש הראשון אשר פעל הרבה לסדורים הפנימיים של המדינה. בכל 5-3 פרסות היו תחנות, שבהן עמדו סוסים בשביל רצי המלך, במקומות חשובים היה גם משמר צבא להגן על הנוסעים.

3 בספרות התלמודית נקראים: בורגנין ופוגרקות.

4 פרסה פרסית ארכה 5940 מטר.

5 הכניסה אל מעבר ההרים.

6 ירושל' שבת ז' א': אמר ליה רבי יוחנן, בבלייא, עברת בדרך תלתא נהרין ואיתבתד. וכן ירושל' יבמות ז' ג'. לדעתי הכונה בתלתא נהרין לארבעה נהרות הללו שהיו מוכרחים לעבור כשעלו מבבל לארץ ישראל, ומה שאמר ר' יוחנן תלתא ולא ארבעה כי ידע את שמות שלשת הנהרות חרקל ובטוס וגינאי. כי לשנים היה שם אחד.

מארמניה, והשני מארץ המִטְיָנִים; הרביעי מבין הנהרות שמו גִינְדִים¹, זה שכורש חלק אותו לשלש מאות וששים תעלות². כאשר עוזבים את ארמניה ונכנסים לארץ המטינים ישנן תחנות ארבע...³ וכשהולכים הלאה מארץ הזאת לארץ קיסיה הן אחת עשרה תחנות, פרסות ארבעים ושתיים והצי עד הנהר חוֹאֶסְפֶס, גם בו יכולים לעבור באניות ועליו נבנתה העיר שושן. כל התחנות האלה ביחד הן מאה ואחת עשרה. כמספר הזה גם האכסניות שעל יד התחנות כשעולים מסרדיס לשושן.

53. אם דרך המלך נמדדה כהוגן לפי הפרסות, והפרסה היא שלשים ריס, כמה שהיא באמת, אזי מסרדיס עד ביתן המלך⁴ הנקרא של מִמְנוֹן⁵ שלש עשרה אלף וחמש מאות ריס, שהם ארבע מאות וחמשים פרסה, כאשר מחשבים מאה וחמשים ריס⁶ למהלך יום, אזי עולים בדיוק תשעים יום לנסיעה.

54. אם כן נכון היה מה שאמר אריסטגורס ממיליטוס לקלאומניס הלקדימוני באמרו שהדרך אל המלך היא דרך של שלשה חדשים, ואם איש רוצה לדעת דבר עוד יותר מדויק, אציין גם את זה: צריכים להוסיף גם את הדרך מאֶפֶסוס לסרדיס, ועכשו אומר אני שסכום כל הריסים מהים היוני⁷ עד שושן, כי זהו שם העיר מִמְנוֹן, ארבעת עשר אלף וארבעים, כי מאפסוס עד סרדיס חמש מאות וארבעים ריס, וכך מתוספים עוד שלשה ימים לדרך של שלשה חדשים.

55. אחרי שיצא אריסטגורס משפרטה הלך לאתונא שהשתחררה מהטירניה באופן זה⁸: אחרי שהרגו אֶרִיסְטוֹגִיטוֹן וְהֶרְמוֹדִיוֹס, לפי מוצאם גִפְיִרִיִים, את הִיפְּרֶכּוֹס בן פִּיסִיטֶרְטוֹס, אחי הטירנוס הִיפִיאֶס, שראה זאת במראה החלום בצורה בהירה מאד, רדו טירנים באתונאים כארבע שנים⁹, לא פחות כי אם עוד יותר מאשר לפני זה.

1 השוה חולין ז' ע"א: דרבי פנחס בן יאיר הוה קאויל לפדיון שבויים פגע ביה בנינאי נהרא, וכן ירושל' דמאי א' ג'. ואת ההערה I 189.

2 ראה I 189.

3 כאן חסרות במקור מלים אחדות או משפטים אחדים, יען לפי המספר הזה אינו עולה אחר כך המספר הכללי בסוף הפרק הזה ובפרק הבא.

4 באסתר נקרא 'שושן הבירה'.

5 אישיות אנדית הוא בנה את ארמון המלך בשושן ונקרא על שמו.

6 לפי IV 101 מחשב הוא מאתיים ריס למהלך יום אחד, יען בארץ הסקיתים אין הרים לעבור.

7 הים הָאֵגֵאִי.

8 המשך מ' I 64.

9 514-510.